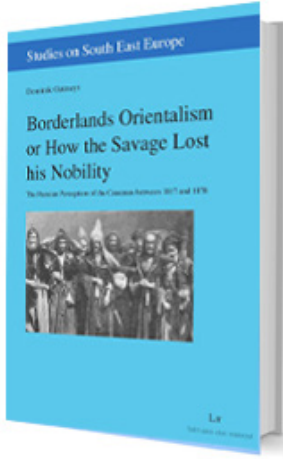

Dominik Gutmeyr, Borderlands Orientalism or How the Savage Lost his Nobility: The Russian Perception of the Caucasus between 1817 and 1878, LIT Verlag, Viyana-2017

Arş. Gör. Dr. Mertcan AKAN*

Rusya'nın kültürel hafızasında "Kafkasya" imgesi derin duygular, yansımalar ve klişeler ile eklenmiş bir referans noktasıdır. XVIII. yüzyıldan itibaren sömürgeci bir yapıya bürünen Rusya, aynı dönemlerde denizasırlı faaliyetlerde bulunan diğer Batılı kolonyal güçlerin gösterdiği özelliklere benzer politikalar sergilemiştir. Sahip olduğu devasa coğrafya tarih boyunca Rusya'ya kendi içerisinde herhangi bir denizasırlılık içermeden "öteki"yi rahatlıkla yaratma fırsatı sunuyordu. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Çarlık Rusyası, geliştirmiş olduğu "Doğu" politikası ile öncelikli hedefini belirlemiş, sonrasında ise siyasi kalkınma için gerekli olan iktisadi kaynağı bünyesinde barındırdığı bu öteki üzerinden karşılama yolunu gitmiştir.

Avusturya'daki Graz Üniversitesi'nin Güneydoğu Avrupa Tarihi ve Antropoloji bölümünde görev yapan tarihçi Dominik Gutmeyr ise, ele aldığımız bu eserinde sömürgeci emeller ile

Doğu'yu hedef alan Rusya'nın Kafkasya örneğinde kendi sınırlarını algılamasının ve yerli halk ile olan karşılaşmasının karmaşık bir resmini sunmuştur. Öncesinde sadece güneyde uzak bir sınır hattı olan bu coğrafya, artık imparatorluğun topraklarına dahil olmuş, "vahşi yerliler" ise vatandaş sıfatı kazanmıştır. Bu dönüşümün nasıl öngörüldüğüne ve nasıl çözüme ulaştırıldığına dair bu çalışma, Rus rüyaları ile Rus emperyal politikaları arasındaki bağlantıyı bu sorulara cevap bularak açıklamaya çalışmıştır.

"Kafkasya'yı Fetih" isimli birinci bölümde, Moğol istilası sonrasındaki Rus yükselişinin ana hatları çizilerek, Rus tarihi için ayrı bir anlamı olan Kazan ve Astrahan'ın ele geçirilişi ve bu fetihlerin Rus tarihini şekillendirmesine yer verilmiştir. Sonrasında ise, I. Petro döneminden itibaren Kafkasya'nın imparatorluğun ilgi sahasına dâhil oluşu ve bu ilginin siyasi politika haline getirilmesi açıklanmıştır. Çarlık Rusyasının uygulamaya koyduğu Kuban ve Mozdok istihkam hatlarının inşası ve Kozakların sistematik bir şekilde iskanı gibi emperyal politikalar Kafkasya'nın işgali için gerekli zemini imparatorluğa hazırlamış idi. Rus perspektifinden bakıldığında isyanların bastırılması adına yapılan müdahaleler ve fethin tamamlanması için gerekli olan silahlı mücadele; Kafkasyalılar tarafından ise ortaya konan direnç ve bu direncin temel direği olan Müridizm hareketi çift taraflı olarak yine bu bölüm içerisinde yer almıştır. Kuzey ve Güney Kafkasya'nın işgalinin tamamlanmasını ve Kafkasya genelindeki Rus iktidarının teminini anlatan satırlar ise bu bölümün sonucu niteliğindedir.

* Ege Üniversitesi, TDAE, Türk Tarihi ABD, mertcan.akan@ege.edu.tr

Avrupa merkezci tarih anlayışıyla yönlendirilen herhangi bir devletin veya siyasi organizasyonun dünyanın hangi kültürel sistemine dahil olduğu yönündeki tartışmaların başlıca öznelereinden biri her daim Rusya olmuştur. Hem köken tartışmaları, hem dinî hayatı, hem de iktidar yapısından dolayı Rusya belirli kalıplara sokulamaz ve sığdırılmaz niteliktedir. "Rusya'nın Doğusunun Tespiti" başlıklı bu bölümde Rusya'nın "Doğu" ile olan organik bağı göz önünde bulundurularak Bozkır, Osmanlı İmparatorluğu, Kırım, Sibirya, Orta Asya ve Uzak Doğu coğrafyalarındaki varlığı ve ilişkisi irdelenmiştir. Yine bu çerçevede "Kafkasya'nın Tasavvuru" adlı üçüncü bölümde, Puşkin, Bestujev-Marlinski, Lermontov, Tolstoy gibi yazarlardan hareketle Kafkasya'nın Rus düşün ve yazın hayatındaki yerine dair değerlendirmelere yer verilmiştir.

Büyük Petro'dan itibaren bilimsel anlayışı benimsemeye çalışan Rusya, Kafkasya'nın işgali, kolonizasyonu ve işgali konusunda da Batılı emperyal güçlerin metodlarını takip etmiştir. *Efendi-Köle* ve *Barbar-Medeni* diyalektiği üzerinden sömürgeci faaliyetlerine zemin hazırlamaya çalışan Rusya bunu yapabilmek için ise bilimsel bilgiyi ön plana çıkarmalı idi. Dominik Gutmeyr, eserinin "Kafkasya Araştırmaları" bölümünde yukarıda bahsettiğimiz çabaları temel alarak Kafkas coğrafyasında yürütülmüş Berje, Uslar, Gündenstadt, Pallas, Gottlieb gibi bilim insanlarının çalışmalarını, oryantizmi bağlamında Kafkasoloji'nin gelişimini ve ayrıca etnografik, antropolojik ve stratejik çalışmaları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Elde edilen bilimsel veri ile Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya üzerinde uyguladığı siyasetin beraberinde getirdikleri ise tarihsel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

"93 Harbi'nin Anahatları" isimli beşinci bölümde Rus İmparatorluğunun, *Kutsal Rus Ruhü* ile kimlik kazanması, Slavofil düşünce ile Doğu'yu yeniden tanımlanması ve bu tanım ile kendisine siyasi konjonktürde yer edinmesi işlenmiştir. Bütün bu konular, 1877-1878 yılındaki Osmanlı-Rus Harbi ve Kafkasya özelinde eklenmiştir. "Kafkas Cephesindeki Askerî Yazıcılık" ve "Kafkas Cephesinin Basındaki Yansımaları" adlarındaki son iki bölümde ise, Kafkasya'da sürdürülen mücadelenin askeri kaynaklara ve kamuoyuna yansımaları gözlemlenmiş, sonrasında ise hayal edilen Kafkasya'nın organizasyonu, bölgenin savaş cephesinden kutsal vatan toprağına, düşmandan sadık tebaaya dönüştürülme çabası konu edilmiştir.

Sonuç olarak, tarihsel süreç içerisinde Rusya'nın kolonyal hedefler doğrultusunda zihninde yarattığı Doğu ve Kafkasya algısını ve sonrasında ise kolonyal bir devletin askerî güç ve bilimsel bilgiyi temel alarak yürüttüğü sistematik politikayı açık bir dille aktaran bu eserin Kafkasya, oryantizmi ve sömürgecilik politikaları ile ilgili olan okuyucular için oldukça faydalı olacağı ve ilgi göreceği kanaatindeyiz.